

ישראל מרחיבה את גזרת העימות עם איראן לעיראק

אורית פרלוב ואודי דקל

מתרבים הסימנים לכך שישראל הרחיבה את גזרת ההתמודדות נגד התבססות איראן במרחב. התפתחות זו מתבטאת בתקיפת תשתיות בעיראק, המקושרות לאיראן. בחישובי עלות מול תועלת, בהרחבת גזרת ההתמודדות עם איראן על ישראל לשקול את ההשלכות האפשריות, ביניהן הקדמת יציאת הכוחות האמריקאים מעיראק ומסוריה והותרת ישראל לבדה במערכה נגד ההתבססות האיראנית. הניסיון האיראני לבצע תקיפות של רחפנים חמושים בצפון ישראל, שסוכל על ידי צה"ל, הוא עדות לכך שאיראן הגיעה לנקודה קריטית – היא אינה יכולה להבליג על הפעילות הישראלית ועליה לשנות את דפוס תגובתה. ישראל תידרש לבחון האם התקיפות בעיראק אכן מסייעות לה בנטרול בניית היכולות ההתקפיות האיראניות נגדה, ובעיקר הטילים המדויקים שבידי חזבאללה בלבנון. לעומתה, איראן תידרש להחליט האם היא מסלימה את התגובות נגד ישראל, או ממשיכה להתמקד בבניית סד"כ הטילים המדויקים בלבנון ללא הפרעה ממשית. הבשלת אמצעי הלחימה, יחד עם הזדמנות מבצעית וחציית סף הסלמה מצד ישראל – כל אלה יגרמו לאיראנים להגיב באופן שונה ממה שעשו עד כה.

בחודשים האחרונים רבו הדיווחים על כך שאיראן בונה בעיראק מערך טילים בליסטיים המוכוונים לעבר ישראל. זאת, בעקבות תקיפות ישראליות חוזרות של תשתיות צבאיות איראניות בסוריה, אשר שיבשו (גם אם לא לחלוטין) את פרויקט ההתבססות האיראנית במדינה. לפי דיווחים שונים, בחודשיים האחרונים נתקפו בעיראק מחסני נשק של המיליציות השיעיות אל-חשד אל-שעבי (כוחות "הגיוס העממי") - המוכוונות על ידי איראן. במחסנים אוחסנו טילים איראניים ונבנתה תשתית להרכבת נשק מתקדם. תקיפת מחסן נשק סמוך לבסיס האווירי "בלד" במחוז צלאח א-דין (צפונית לבגדאד) ב-20 באוגוסט, שיוחסה לישראל, הייתה הרביעית בשורת תקיפות ופיצוצים באתרים המוחזקים על ידי מיליציות שיעיות - כולם באזור בגדאד או במחוזות סמוכים. קדמו לה התקיפות בבסיס אמרלי (Amerli) ב-19 ביולי; בבסיס אשרף במחוז דיאלה (Diyala) ב-28 ביולי; ובסיס סאקר שבשכונת דורה בדרום בגדאד ב-12 באוגוסט.

אין ברשותנו מידע עובדתי שלפיו ישראל אחראית לתקיפות בעיראק, אך גורמים רשמיים בארצות הברית - שלא הזדהו - אישרו כי אכן ישראל הייתה אחראית להפצצת מחסן נשק איראני בעיראק בחודש שעבר. ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, רמז כי ישראל פועלת בגזרה רחבה מול איראן וכי "אינו נותן לאיראן חסינות בשום מקום". הוא הוסיף כי "אנו פועלים בזירות רבות נגד מדינה שרוצה להשמיד אותנו, ונתתי לכוחות הביטחון יד חופשית והנחיה לעשות את מה שצריך כדי לסכל את התוכניות הללו של איראן".

במוצאי שבת, 24 באוגוסט, תקף צה"ל שדה תעופה למסוקים בדרום מזרח דמשק במטרה לסכל הכנות איראניות לתקיפת ישראל באמצעות רחפנים חמושים. על פי דובר צה"ל, כוח קודס האיראני ומיליציות שיעיות התארגנו באזור דמשק בסוריה לביצוע תקיפות של מטרת בצפון

ישראל. נראה שזו תגובה איראנית לפעילות ישראל נגדה, ובכלל זה לתקיפת אתרים בעיראק. לפיכך, ניתן לשער כי ישראל אחראית לפחות לחלק מהתקיפות וכי היא הרחיבה את גזרת העימות נגד ההתבססות הצבאית האיראנית, מסוריה ולבנון גם לעיראק.

מדוע בחרה כעת ישראל להרחיב את גבולות הגזרה לעיראק?

בשנות מלחמת האזרחים בסוריה התמקדה ישראל בפגיעה בהתבססות הצבאית האיראנית במדינה זו ובמשלוחי נשק שיועדו לחזבאללה בלבנון. לפני כשנה דווח לראשונה על אודות תקיפות ישראליות נגד העברות נשק ופעילות של מיליציות שיעיות באזור אבו-כמאל שבמחוז דיר-א-זור במזרח סוריה, סמוך לגבול עם עיראק. לפי דיווחים, ישראל נמנעה מהמשך פעילות במרחב הגבול הסורי-עיראקי בעקבות הסתייגות של כוחות פיקוד המרכז האמריקאים, שחששו מתגובה שתפגע בכוחותיהם המוצבים בעיראק. אם אכן מדובר בתקיפות ישראליות בעיראק, הרי סביר שהן התבצעו בתאום, או לכל הפחות תוך עדכון האמריקאים – משרד ההגנה ופיקוד המרכז. אין דיווח רשמי מטעם ארצות הברית בדבר שינוי במדיניות, המאפשרת לישראל לפעול באזור המצוי תחת השפעה אמריקאית, אך יתכן שיש הבנות ביחס לפגיעה באתרים הערכיים יותר, למרות הסיכונים הכרוכים בכך.

ישראל דבקה במדיניות שתכליתה למנוע את התבססות 'מכונת המלחמה' האיראנית סמוך לגבולותיה בסוריה ובלבנון. עם זאת, היא נרתעת כיום מהתמודדות עם חוד החנית של הציר האיראני-שיעי - חזבאללה, המצויד בלבנון במערך נרחב של טילים, רקטות וכלי טייס בלתי מאוישים, ובעיקר בטילים מדויקים. אלה מורכבים בלבנון, לעת עתה באין מפריע. נראה כי ישראל בחרה להרחיב את הפגיעה ברצף 'הציר האיראני-שיעי' מסוריה לעיראק לאור הערכת מחירה הכבד הצפוי של תקיפת תשתיות הטיילים האיראניות שבידי חזבאללה בלבנון. כדי לעמעם את נזקי התמהמהות בתקיפת היעדים בלבנון, נראה שישראל בוחרת לפעול בגזרה שהמחיר הצפוי בגין פעילותה - לבטח אם אין הוכחות ברורות שאלו תקיפות ישראליות - נמוך לאין שיעור מסכנת הסלמה למלחמה עם חזבאללה.

יתר על כן, בתקיפות ארוכות טווח מפגינה ישראל תעוזה, יוזמה והוכחה ליעילות זרועה הארוכה. כן אפשר שישראל החליטה לנצל הזדמנות אופרטיבית נקודתית, על בסיס מודיעין עדכני ומדויק ויכולות מבצעיות סמויות, ללא טביעת אצבע, שאפשרו לה להפתיע את איראן, בנות חסותה ובעלות בריתה באזור. בתוך כך, נחשף הידוע לכול - פעילותה החתרנית של איראן במדינות ערביות ועידוד כוחות במרחב הערבי לפעול נגדה.

המבוכה בעיראק

הערכות אשר להשלכות התקיפות עולות בשיח ברשתות החברתיות בעיראק, המיוצג על ידי שלוש קבוצות: (1) שיח ציבורי (ברובו שיעי); (2) שיח של פוליטיקאים וחברי פרלמנט; (3) שיח של מפקדי מיליציות שיעיות וראשי כוחות "הגיוס העממי".

עד התקיפה האחרונה, ב-20 באוגוסט, השיח ביטא בעיקר כעס ותסכול כלפי אזלת היד של ממשלת עיראק. עוד במאי 2019 הציג מזכיר המדינה האמריקאי, מייק פומפאו, שביקר בהפתעה בבגדאד, לראש ממשלת עיראק, עאדל עבד-אלמהדי, תצלומי לוויין ואוויר של אותם מחסני ומפעלי נשק איראניים המצויים בעיראק. פומפאו הביא לידיעתו, כך דווח, כי אם לא תחוסלנה

התשתיות הצבאיות האיראניות במדינה, סביר שהן תיפגענה. בעקבות ביקורו של פומפאו פרס ראש ממשלת עיראק החלטת ממשלה, שזכתה לתמיכה ציבורית רחבה ובכלל זאת מצד אנשי הדת המשפיעים בעיראק, עלי א-סיסתאני ומוקתדא א-צדר, שקראה להתפרקות כוחות "הגיוס העממי" ולהשתלבותם במנגנוני הביטחון והצבא של עיראק. למרות התמיכה הרחבה, לא נעשה כל צעד בכיוון זה והממשלה הפסידה נקודות רבות בקרב הציבור. על רקע זה, תקיפות מחסני הנשק מביכות את הממשלה והעומד בראשה. מצד אחד, ניכר כעס ציבורי על כי הממשלה ידעה על אודות הפעילות האיראנית בעיראק ואינה רוצה או אינה מסוגלת למנוע זאת. ומצד שני, היא משחקת משחק של הסתרה והכחשה, ובחרת לא לשתף את הציבור בפרטי האירועים.

בנוסף, ניכר כעס כלפי איראן, שפוגעת בריבונות העיראקית ומציבה טילים בשטחה. קיים כמעט קונצנזוס בשיח הציבורי בדבר מחויבותה של ממשלת עיראק למנוע מאיראן להשתמש בשטח עיראק כפלטפורמה למאבקה נגד ישראל וארצות הברית. מנהיגים כמו מוקתדא א-צדר וקייס אל-עזאלי, מנהיג המיליציה השיעית עצאב אהל אל-חק (מיליציה הנמנית על כוחות "הגיוס העממי) מדגישים את עליונותן של הריבונות והלאומיות העיראקית על פני שירות אגידות זרות (מבלי להזכיר במפורש את איראן), החותרות תחת אותה ריבונות.

בעקבות התקיפה ב-20 אוגוסט נרשמו שתי מגמות נוספות בשיח. האחת אופרטיבית, ועיקרה קריאה לשיפור מערך ההגנה האווירית העיראקית באמצעות מערכות יירוט מתקדמות, למשל סוללות רוסיות מדגם S-400. השנייה מתייחסת במפורש ותוך הפניית הזרקור לאחראית לתקיפות - ישראל. רוב הדיון בשאלת אחריותה של ישראל מתנהל בקרב הפוליטיקאים השיעים, ובראשם חבר הפרלמנט עיזת א-שהבנדר, שציין בטוויטר: "לא ירחק היום בו נראה את חיל האוויר הישראלי בשמי עיראק מבצע חיסולים פוליטיים של מנהיגים עיראקיים (רמוז על מנהיגי המיליציות השיעיות), כחלק מפרויקט ישראלי-אמריקאי אנטי איראני באזור." בכירים נוספים התבטאו בתקיפות נגד ישראל ונגד איראן, שמתכתשות זו עם זו על אדמה עיראקית.

חילוקי דעות נחשפו גם בארגון הגג של כוחות "הגיוס העממי". סגן מפקד הארגון, אל-מהנדס, פרסם הודעה שהטילה על ארצות הברית את האחריות הישירה לתקיפות, וטען כי יש בידו מודיעין המוכיח כי ארצות הברית אפשרה לארבעה כלי טייס בלתי-מאוישים ישראלים לחדור לשטח האווירי של עיראק ולבצע את התקיפות נגד מפקדות הארגון. הוא הוסיף ואיים על ארצות הברית כי צפויה תגובה ישירה לכל תקיפה נוספת. במקביל, יושב ראש המיליציות העממיות מטעם ממשלת עיראק, פאלח אל-פיאצ', דיווח בעקבות פגישתו עם ראש ממשלת עיראק, כי "הפיצוצים נגרמו מפעולה של גורם חיצוני", אך לא ציין מי אחראי לפעולה ונמנע מלאיים בתגובה נגד ארצות הברית. לאור הביקורת, ממשלת עיראק הנחתה שכל פעולה אווירית בשטח עיראק תתואם עם משרד ההגנה העיראקי.

משמעויות ומבט קדימה

אם ישראל תמשיך לתקוף בעיראק אזי יעלו הסיכונים לפגיעה במטרות ובאינטרסים אמריקאים שם. המשך מדיניות זו אף עלולה להחיש נסיגה אמריקאית מעיראק בשל לחצים פנימיים הן בעיראק והן בארצות הברית, שיתווספו לכוונה המוצהרת של הנשיא טראמפ להסיג את הכוחות האמריקאים מהמזרח התיכון. בתרחיש זה, חשוב שארצות הברית תתנה את יציאתה מעיראק בפירוק כוחות "הגיוס העממי" ושילובם במערכת המדינית, תוך ריכוז המונופול על הכוח בידי

ממשלת עיראק. צעד בכיוון זה עשוי להיות תקדים לדרישה בינלאומית כלפי לבנון וחזבאללה, במטרה לצמצם את השפעת איראן ב"סהר השיעי" ובמרחב כולו באמצעות גיוס והפעלת מיליציות שלוחים.

חישובי עלות מול תועלת של ישראל מצביעים בעת הנוכחית על היתרונות בהרחבת גזרת הפעולה נגד איראן לאורך 'הציר' מזרחה לתווך העיראקי, תוך איתות באיום על איראן גופא. אולם שקלול הרכיב האמריקאי מלמד כי ייתכן שבתמונה הכוללת, המחירים שתאלץ ישראל לשלם יהיו גבוהים מהתועלת: יציאת הכוחות האמריקאים מעיראק ומסוריה, הותרת ישראל לבדה במערכה נגד ההתבססות האיראנית במרחב, והמשך הנחישות האיראנית לחזק את 'הסהר השיעי' תוך נכונות לקחת סיכונים גוברים. הניסיון האיראני לבצע תקיפות של רחפנים חמושים בצפון הארץ הוא עדות לנחישות האיראנית או הגעת איראן לנקודה קריטית, שמאלצת אותה לשנות את דפוס תגובתה לפעילות הישראלית. איראן תידרש להחליט בקרוב האם היא מסלימה את התגובות נגד ישראל, או ממשיכה להתמקד בבניית סד"כ הטילים המדויקים בלבנון ללא הפרעה ממשית. הבשלת אמצעי הלחימה, יחד עם הזדמנות מבצעית וחציית סף הסלמה מצד ישראל – כל אלה יגרמו לאיראנים להגיב באופן שונה אף ממה שעשו עד כה.